

JOGI SZÖVEGTÍPUSOK ÉS KÖZÉRTHETŐSÉG

BALOGH DORKA

jogi szakfordító és szaknyelvoktató (PPKE JÁK)

Absztrakt

A jogi nyelv általános sajátosságai – amelyek többsége szinte feloldhatatlan konfliktusban áll a laikus közönség közérthetőség iránti igényeivel – különböző mértékben nyilvánulnak meg az egyes jogi szövegtípusokban. A jogi szövegek közérthetősége iránti igény a szöveg funkciójától és célközönségétől függően szintén szövegtípusonként eltérő mértékben merül fel. A tipikus jogi (írásbeli) kommunikációs helyzeteken alapuló funkcionális jogi szövegtípológiák segítenek annak eldöntésében, hogy szükséges-e az egyszerűsítés, és amennyiben igen, milyen mértékben adaptálható a szöveg a laikus célközönség elvárásaihoz. A tanulmány a nyelv szintaktikai és szövegszerkezeti szintjén megvalósítható változtatások mellett érvel, abból indulva ki, hogy már kisebb nyelvi módosításokkal is jelentősen javítható az érthetőség, többnyire a jelentéstartalom kockáztatása nélkül.

Kulcsszavak: jogi szövegtípusok, jogi kommunikációs helyzetek, funkcionális szövegtípológiák, az érthetőséget befolyásoló nyelvi és pragmatikai tényezők, a közérthetőség nyelvi eszközei

A TEXT TYPE-SPECIFIC APPROACH TO PLAIN LEGAL LANGUAGE

Abstract

Most characteristics of the legal language go against the idea of plain legal language. However, there are huge differences regarding the extent to which these characteristics are manifested in various legal text types. That said, the need for plain legal language usage is also subject to the type of the given text. The paper introduces some typical scenarios of legal communication by grouping legal genres into functional text type categories, as the function of the text, together with its recipients determine whether the complexity of legal language may or may not be disregarded in a given text. But even when simplification seems justified, there are serious obstacles and risks in using plain legal language, some of which are also approached from the

perspective of genres and text types. It is suggested in the paper that syntactical and structural changes are a safe way to increase comprehensibility as opposed to lexical alterations.

Keywords: legal text-types, legal communication scenarios, functional legal text typologies, pragmatic and linguistic factors of comprehensibility, linguistic tools of using plain legal language

1. Bevezetés

A jogi szövegek egyszerűsítésére és a közérthető jogi nyelvre való igény nem mai keletű, de valódi lendületet az angolszász kultúrákban a múlt század hatvanas éveiben kapott, miközben nálunk Közép- és Kelet-Európában csak később, a rendszerváltás vagy még inkább az ezredforduló után indult dinamikus fejlődésnek. A közérthető jogi nyelv létjogosultsága mellett és ellen számos érv felsorakoztatható, amelyek közül néhányat ez a dolgozat is ismertet, elsősorban az írott jogi szövegek vonatkozásában, a jogi nyelv közérthetőségét befolyásoló pragmatikai és nyelvi tényezők közül elsősorban a nyelvi tényezőkre fókuszálva. Kiindulópontunk az az állítás, hogy a nyelvi egyszerűsítés indokoltságát illetően a jogi nyelv egészére nézve tehetők ugyan általános kijelentések, de konkrét javaslatokat megfogalmazni inkább az egyes jogi szövegtípusok tekintetében érdemes. A tanulmányban jelképesen erre teszünk kísérletet – azért jelképesen, mert átfogó munkát sem a terjedelem, sem erőforrásaink nem tesznek lehetővé – ez a tanulmány tehát inkább egy lépcsőfokot, de az is lehet, hogy csak egy kitérőt képvisel egy már megkezdett úton, amely kanyargósan vezet a cél (a közérthető jogi nyelv) felé.

Miután áttekintjük azokat a jogi nyelv sajátosságaiból eredő tényezőket, amelyek megnehezítik vagy jelentősen lassítják a közérthetőségi törekvéseket, arra keressük a választ, hogy milyen szerepet játszanak a jellemző jogi kommunikációs helyzetekből levezethető jogi szövegtípusok a rájuk irányuló közérthetőségi törekvésekben, és miként reagálnak azokra. Ennek kapcsán bemutatunk néhány olyan – elsősorban grammatikai – módszert, amelyek segítségével viszonylag biztonságosan javítható a jogi szövegek közérthetősége. Végül a közérthető szövegezés és a jogi szakfordítás kapcsolatáról is ejtünk néhány szót.

2. A közérthetőségi törekvések útjában álló akadályok

Az olvasóbarát szövegezés egyik alapszabálya, hogy a szöveg címzettje (fogadója) meghatározza a szöveg nyelvezetét. Ebből minden különösebb nehézség nélkül levonható az a következtetés, hogy a laikusoknak szánt szövegek esetében a közérthetőség hiányának káros következményei lehetnek, míg a szakma képviselőinek egymás közötti kommunikációjában ez a hiány kevesebb fennakadást okoz, annak ellenére, hogy a jogi szövegek extrém bonyolultsága szakmai körökben is okozhat feldolgozási nehézségeket, ha nem is annyira a lexika, mint inkább a szintaktika szintjén. A jogi szövegek nyelvi egyszerűsítésének indokoltságát tehát nagymértékben befolyásolja a kommunikációs helyzet, amelyet a befogadó státusza és a szöveg funkciója határoz meg.

A közérthető nyelvhasználat szükségességének felismerése azonban csak az első lépés a közérthető szövegezés megvalósulása felé tett úton, amelyet számtalan technikai akadály tesz röggössé. Tény, hogy a több évtizede zajló egyszerűsítési törekvések ellenére a jogászok (és joghallgatók) továbbra is a hagyományos nyelvi minták teljes tárházát felvonultató bonyolult nyelvezetű szövegeken szocializálódnak az egyszerűen fogalmazott szövegek helyett, ami egyrészt a hétköznapi, laikusokkal való kommunikációs stílusukra is rányomja a bélyegét, másrészt nem teszi lehetővé a számukra, hogy az egyszerű nyelv használatához szükséges készségeket elsajátítsák. Ha pedig mégis megpróbálkoznak a közérthető szövegezés szabályainak alkalmazásával, felmerülhet a kérdés: nem fogja-e a bonyolult jogi nyelven edződött laikus közönség kétségbe vonni a szakmaiságukat vagy a hitelességüket, amiért nem az egyes jogi műfajokban (pl. a szerződésekben) megszokott nyelvi mintákat és bevett fordulatokat alkalmaznak. A konvencionális nyelvhasználat ugyanis a szakmai diskurzusközösségek számára egyrészt lehetővé teszi és megkönnyíti a műfajok azonosítását és szövegük megértését, másrészt elvárásokat is kelt az adott műfaj formai sajátosságaival kapcsolatban.¹ Így a presztízsveszteségtől való félelem miatt (és talán kényelmi okokból is) még azok a szakemberek is vonakodva alkalmazzák a közérthető szövegezés szabályait, akik egyébként egyes helyzetekben indokoltnak látják azt. Ebből a nézőpontból közelítve a kérdést a bonyolult jogi nyelvre szakmai normaként is tekinthetünk.

1 BIEL, Lucja: *Genre analysis and translation*. In: MALMKJÆR, Kirsten (ed.): *The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics*. London and New York, Routledge, 2017, 151–164.

Ennek kapcsán érdemes megemlíteni azt a Bhatia² által a jogi szöveg láthatatlanságának nevezett jelenséget, hogy a jogászok egymás között jól érthető, de a laikus számára érthetetlen belső szabályok szerint használják a nyelvet, például a jogszabályok megszövegezésekor. Ez azt jelenti, hogy a jogszabályok szövegei – bár első látásra érthetőnek tűnnek – valójában csak a jogászok számára érthetőek meg teljesen, mivel a laikus olvasó érti vagy érteni véli ugyan a szövegeket, de a valódi jelentés a referenciális háló hiányában rejtve maradhat előtte (az érthetőség ebben az esetben részben szemantikai, részben pragmatikai kategória).

A jogi szövegek közérthetőségének további akadályja az a hipotézis, hogy mivel a jog sokrétű, szerteágazó és bonyolult tudományterület, a jog nyelve sem lehet egyszerű. Márpedig a szaknyelvek között leginkább a jogi nyelvre jellemző a tartalom és a forma nagyon szoros, egymástól elválaszthatatlan kapcsolata,³ hiszen a jog a nyelv nélkül nem tud létezni. Következésképpen a jogi nyelv érthetlenségének okát nem csak a nyelvben kellene keresni, mivel az a jog immanens sajátja.⁴ Vannak azonban a közérthetőségnek pusztán nyelvi jellegű akadályai is. A pszicholingvisztikai szakirodalom szerint⁵ a következő nyelvi jelenségek tekinthetők a megértést nehezítő vagy akadályozó tényezőknél:

- mondat- és szóhossz;
- fordított (vagy a hagyományostól eltérő) szórend;
- ige nélküli mondatok megértése;
- személytelen szerkezetek (a cselekvő alany hiánya);
- a szöveg tagolása;
- a vonatkozó mellékmondatok beágyazása a főmondatba.

A következő részben látni fogjuk, hogy a jogi nyelvben nem kell nagyítóval keresni az itt felsorolt megértést nehezítő tényezőket.

---

2 BHATIA, Vijaj Kumar: *Translating Legal Genres*. In: TROSBORG, Annelise (ed.): *Text Typology and Translation*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2017, 203–214.

3 ORTUTAY Katalin: *Pragmatika és jogi nyelvhasználat. THL2 - A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata*, 2006/1-2, 36-40. <http://epa.oszk.hu/01400/01467/00002/pdf/036-040.pdf>

4 ZÓDI Zsolt: *A jog érthetőségének határai. Meg tudják-e oldani a nyelvészek a jogi szövegek érthetlenségének problémáját?* In: SZABÓ Miklós–VINNAI Edina (szerk.): *A törvény szavai*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018, 241–260.

5 PLÉH Csaba–LUKÁCS Ágnes (szerk.): *Pszicholingvisztika*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2014, 251.

3. A jogi nyelv közérthetőséget akadályozó sajátosságai

Bár a jog nyelve műfajonként rendkívül eltérő sajátosságokkal bír, általános jellegzetességeket is mutat. A magyar jogi nyelv mondat szerkezetében indoeurópai mintát követ (aminek egyik történeti oka a jogi nyelvre ható erőteljes germán hatás), és ez eleve meghatározza idegenszerűségét a köznyelvi nyelvhasználathoz képest. Részben ez is az oka annak, hogy a jogi nyelv megítélése a laikusok körében nem túl pozitív, a köztudatban hagyományosan személytelen, dagályos, fellengzős, bürokratikus, rituális, sokszor bántóan bennfentes, archaikus, modoros, ugyanakkor a lehető legnagyobb precizitásra törekvő és formális nyelvként tartják számon. Ezek a stílusjegyek, amelyek a laikusok jogi nyelvhez való hozzáállásáról is sokat elárulnak, sajátos grammatikai eszközök révén valósulnak meg.

A magyar jogi nyelv szövegtípusokra bontott korpuszalapú vizsgálata és a köznyelvi regiszterrel való összevetése volt az alapja a „A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai. A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére” című OTKA-kutatásnak,⁶ amelyben jogászok és nyelvészek együtt keresték a választ arra, hogy mely nyelvi tényezők befolyásolják az érthetőséget a jogi szövegekben és hogy milyen nyelvi akadályai vannak a joghoz való hozzáférésnek. A kutatás eredményeit *A törvény szavai* című kötet foglalja össze.⁷ A magyar jogi nyelvet nyelvünk köznyelvi változatával összevetve kvantitatív vizsgálatok útján is megállapítást nyert, hogy általánosságban (tehát az összes jogi szövegtípus esetében) jellemzőbb rá a nominalizáció, a semleges, személytelen stílus, a bonyolult mondat szerkesztés, a vonatkozó mellékmondatok nagy száma és a többszörös alárendelés, a köznyelvitől eltérő szórend – csupa olyan tulajdonság, amely a szöveg érthetőségét negatívan befolyásolja, esetenként idegenszerűvé teszi.

David Melinkoff⁸ az angol jogi nyelvről írt átfogó művében már 1963-ban figyelmeztetett a közérthetőséget veszélyeztető jelenségekre, és megkülönböztette azokat a jellemzőket, amelyek a stílus és az érthetőség szempontjából neutrálisak (tehát nem tekinthetők negatívnak) azoktól, amelyek szerinte modorosak és feleslegesek. Felosztásából arra következtethetünk, hogy a lexikai jellegzetességek többsége neutrális, míg a negatív jellegzetességek inkább a szintaxishoz és a frazeológiához köthetők. De vajon megállják-e a helyüket ezek az állítások a magyar jogi nyelv vonatkozásában is?

6 K-112172 számú OTKA (2014-2018) kutatás

7 SZABÓ Miklós–VINNAI Edina (szerk.): *A törvény szavai*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018.

8 MELINKOFF, David: *The Language of the Law*. Boston, Little, Brown & C., 1963.

A magyar jogi nyelv a köznyelvtől eltérően előszeretettel használja a szenvedő szerkezetet és a funkciógés szerkezeteket, előnyben részesíti a főneveket az igékkel szemben és többek között emiatt sokszor több szóval fejezi ki azt, amit egy szóval is kifejezhető lenne (pl. a *házat eladták* helyett: *a ház eladásra került*). Az is köztudott, hogy a jogi szövegekre jellemző definíciók és a mondatokon belül magyarázó betoldásként megjelenő keresztivatkozások sokasága megbontja és széttördeli, olykor szinte szétfeszíti a jogi szövegek szintaktikai szerkezetét. Ezek a jelenségek azonban nem ok nélkül alakultak ki, hiszen a nominalizáció a jogi nyelv formális jellegét hivatott hangsúlyozni, a funkciógés szerkezetek és a szenvedő szerkezet pedig a jogi nyelvben nagy jelentőséggel bíró személytelenséget fejezik ki. Hasonlóképpen, a túlzott precizításra való törekvésnek és a szinonimák kerülésének is oka van, mivel a jogrendszerek kiszámíthatóságának és a jog koherens működésének előfeltétele, hogy a jogi fogalmak és a közöttük fennálló kapcsolatok pontosan meghatározott és állandó jelentéssel bírjanak. Az igény a minél pontosabb definíciókra és a körülmények részletes leírására a normatív szövegtípusokban elsősorban a törvénykönyvekben és egyéb jogszabályokban merül fel, hiszen minél kimerítőbb és egyértelműbb egy definíció, annál kevesebb gondot okoz az adott fogalom értelmezése. A bonyolult körmondatok ugyanakkor azt a célt szolgálják, hogy egy-egy jogszabály lehetőleg mindent magába foglaljon abból, amire vonatkozik, hogy ne kelljen minduntalan visszautalni és hivatkozni. A szaknyelvek között a legarchaikusabbnak tartott jogi szaknyelv⁹ talán pont azért ragaszkodik annyira a régóta bevált nyelvi mintáihoz, mert azokat a gyakorlat a jog működése alapján alakította ki.

A jogi nyelv sajátos természetéből fakadó legfontosabb kérdés a közérthetőséget illetően a következő: valóban redundánsak-e és felülírhatók-e az itt felsorolt jellegzetességek, amelyek jól érzékelhetően ellentmondásban állnak a közérthetőségi törekvések elveivel, és ha igen, mely kommunikációs helyzetekben. Ezekre a kérdésekre a jogi nyelv egészét nézve lehetetlen egyértelmű és általános választ adni, az egyes szövegtípusok elkülönített vizsgálata viszont már kecsegtet némi reménnyel.

A már említett OTKA-kutatás egyik fontos eredménye, hogy számtalan konkrét példával szemlélteti az egyes jogi szövegtípusokban megjelenő közérthetőséget akadályozó jelenségeket, és a korpuszalapú kutatások arra is rámutatnak, hogy ezek a jelenségek jogi szövegtípusonként eltérő arányban

---

9 Pl. ALCARAZ, Enrique– HUGHES, Brian: *Legal Translation Explained*. Manchester, St. Jerome Publishing, 2002.; BALOGH Dorka: *Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben*. Doktori értekezés, Budapest, ELTE, 2020.

mutatkoznak meg. A példák többségéből világosan látszik, hogy az adott mondat vagy szövegrész érthetősége egyszerű mondat szerkezeti változtatásokkal a tartalom sérülése nélkül is jelentősen javítható, mint például a következő, jogszabályból kivett példában, amelyben az alany és az állítmány közé beékelődő szavak, illetve bővítmények számának növekedésével egyenes arányban csökken az érthetőség:

Az adóhatóság az (1) bekezdés a) és b) pontja szerinti adatokat kedvezményezettenként, a kedvezményezett nevének, székhelyének, adószámának vagy technikai számának, a kedvezményezett részére érvényesen felajánlott összegnek és a kedvezményezett javára érvényesen rendelkezők számának megjelölésével a rendelkező nyilatkozat évének szeptember 15. napjáig, illetve a c) pontja szerinti adatokat a rendelkező nyilatkozat évének első napjától honlapján – a kedvezményezett nevének, adószámának, illetve technikai számának és székhelyének megjelölésével – közzéteszi.

Amint látjuk, ebben a mondatban semmi gondot nem okozna és a tartalmat sem veszélyeztetné, ha az állítmány közvetlenül követné az alanyt, ugyanakkor ez a kis változtatás jelentősen megkönnyítené a mondat feldolgozhatóságát.¹⁰ Ezt követően egyéb szerkezeti átalakításokkal (pl. pontokba szedett felsorolással) még tovább javítható az érthetőség. A jogi értelemben vett értelmezhetőség követelménye miatt ugyanakkor éppen a normaszövegekben merül fel leginkább az igény a fogalmak minél pontosabb meghatározására és a körülmények részletes leírására, ezért a jogszabályok szövegeiben nem minden esetben oldható fel ilyen egyszerűen a tartalmi pontosság és az érthetőség között feszülő ellentmondás.

4. Közérthetőség pro és kontra

A jogi szaknyelv fent bemutatott jellegzetességeit szemlélve nyilvánvaló, hogy a jogi szövegezés tartalmi pontosságra vagy egyértelműségere való törekvése és a közérthetőségre való igény közötti ellentmondás szinte feloldhatatlan, hiszen a közérthető szövegezés a jogi tartalom csorbulását kockáztatja, míg a hagyományos nyelvi mintákkal operáló jogi szöveg nem közérthető. A jogbiztonságot az szolgálja, ha a kötelezett és a jogosult megérti, ami rá vonatkozik, ugyanakkor a jogi szöveg fellazítása, a terminusok és a konvenciók elhagyása a jog széthullását eredményezheti. Ebben a tekintetben tehát a jogászok és

10 BALOGH Dorka: *Alanyi szerkezetek a magyar jogi nyelvben*. In: SZABÓ Miklós – VINNAI Edina (szerk.): *A törvény szavai*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018, 71–94.

a laikusok érdekei egyértelműen ellentétesek egymással. Nem csoda, hogy a téma a jogi szaknyelv kutatóit is megosztja.

A jogi nyelv közérthetőségét támogatók (pl. Wydick, Garner, Adler)¹¹ a jogi szövegek laikus olvasótáborra nézőpontjából közelítik meg a kérdést és abból indulnak ki, hogy az érthetőség kérdése a legtöbb esetben a joghoz való hozzáférés összefüggésében vetődik fel. Ők úgy gondolják, hogy az átlagember részéről „jogos igény, hogy a magatartásait közvetlenül befolyásolni kívánó általános és egyedi normákat (jogszabályokat, ítéleteket, határozatokat) valóban megértse”.¹² Szerintük a közérthető fogalmazás egyrészt a demokrácia egyik fokmérője is, mivel a hozzáférés kiterjesztése elsősorban azoknak jelenthet nagy segítséget, akik nem vagy nehezen tudják megfizetni az ügyvédi díjakat.

További érvük, hogy a laikusok mellett a jogászok is profitálnak a közérthető fogalmazásmódból, mivel az hatékonyabb kommunikációhoz vezet, ami egyrészt időt takarít meg, másrészt növeli a szakemberek hitelességét a laikusok szemében. A közérthető szövegezés mellett szóló további fontos szempont, hogy a szavak számának csökkenése és a szöveg rövidege a szövegben előforduló hibák számának csökkenését is eredményezi. Adler¹³ véleménye szerint a közérthető szövegezés gyorsabb, olcsóbb és meggyőzőbb, ráadásul, a közérthető szövegezés szabályai alapján létrejött szöveg pontosabb is, mint a hagyományos módszerekkel szövegezett megfelelője. Ez utóbbi állítás azért különösen érdekes, mert az ellenvéleményt megfogalmazók ennek éppen az ellenkezőjét állítják.

A közérthető szövegezés ellenzői (pl. Šarčević, Crump, Mattila, Bennion)¹⁴ ezzel szemben azt az álláspontot képviselik, hogy a jogi nyelv nem véletlenül bonyolult, és ezért a komplikált megfogalmazás fenntartása indokolt. Az egyik emellett szóló leggyakrabban hangoztatott érvük az, hogy a jogi szövegek egyszerűsített megfogalmazása leszűkítheti az értelmezések lehetőségeit, és

---

11 WYDICK, Richard C.: *Plain English for Lawyers*. Durham, Carolina Academic Press, 2005; GARNER, Bryan A.: *Legal Writing in Plain English*. Chicago and London, The University of Chicago Press, 2013.; ADLER, Mark: *A Very Brief History of the Plain English Movement*. In: TIERSMA, Peter M. – SOLAN, Lawrence M. (eds): *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford, Oxford University Press, 2012, 67–83.

12 VINNAI Edina – MINYA Károly: *Hogyan írjunk érthetően? Kilendülés a jogi szaknyelv komfortzónájából*. *Magyar Jogi Nyelv*, 2018/1, 13–18.

13 ADLER i. m.

14 Pl. ŠARČEVIĆ, Susan: *New Approach to Legal Translation*. Hague, Kluwer Law International, 1977.; CRUMP, David: *Against plain English: the case for a functional approach to legal document preparation*. *Rutgers Law Journal*, 2002/33, 713–744.; PHILLIPS, Alfred: *Lawyers' language*. London, Routledge, 2003.

ezzel akár jogokat is sérthet, különösen a common law jogrendszerekben, ahol a jogforrásokat és a jogi szövegeket a bírák értelmezik.¹⁵ Utópiának tartja a közérthető jogi nyelvet Mattila is, aki ezt a meggyőződését a következőkkel indokolja:

1. a tradíció: a jogi nyelv lassabban változik, mint a hétköznapi;
2. a jog autoritásának biztosítása, mivel a jog a hatalomgyakorlás, a konfliktuseldöntés stb. viszonyai között működik, a jogi nyelvvel elsősorban cselekvéseket *végzünk* vagy *végeztetünk*, azaz a jog nagyrészt performatív beszédaktusok sora;
3. a jog előreláthatósága miatt célszerű egyes szavak jelentését korlátozni, illetve befagyasztani;
4. a jog különböző társadalmi alrendszerekben operál, így kénytelen azok komplexitását tükrözni, és nyelvezetét átvenni.¹⁶

A közérthetőségi folyamatot ellenzők közé tartozik Bennion¹⁷ is, aki szerint a közérthető jogi nyelv komoly veszélyforrás a laikus felhasználók számára. Álláspontja szerint a jog a jogászok felségterülete, és az ő feladatuk, hogy közvetítsék azt a laikusoknak.

A közérthető szövegezést ellenzők táborának leggyakrabban hangoztatott (ellen)érvei a következők:

- A közérthető fogalmazás során elvesz a jog természete által megkövetelt pontos szemantikai tartalom.
- A közérthető szövegezés szabályai a szinonimák használatára (vagyis a jogi terminusok köznyelvi szóval való helyettesítésére) buzdítják a szövegezőket, ami további kockázatot jelent a tartalmi pontosság megőrzése szempontjából.
- A közérthető fogalmazás nem nyújt garanciát arra, hogy a szöveg valóban érthető lesz, mivel az érthetőség pragmatikai kategória (ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a népesség körében végzett felmérések szerint szerte a világon drasztikusan csökkennek a szövegértési készségek, a fiatalok körében is).
- Az ún. rugalmas kifejezések egyértelmű jelentéssel bíró szavakkal való felcserélése korlátozhatja az értelmezés szabadságát.

15 TIERSMA, Peter M. – SOLAN, Lawrence M. (eds): *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford, Oxford University Press, 2012.

16 MATTILA, Heikki S.: *Comparative Legal Linguistics*. Hampshire, Ashgate Publishing, 2013.

17 BENNION, Francis: Confusion over plain language law. *The Commonwealth Lawyer*, 2007/16, 63–68.

A közérthetőség mellett érvelők nem tesznek különbséget az egyes jogi műfajok és szövegtípusok között és nem veszik figyelembe, hogy a szöveg stílusát és regiszterét jelentősen befolyásolja a szöveg funkciója és célközönsége.

Crump¹⁸ véleménye szerint egyes jogi szövegtípusok esetében az egyszerűsítés nemcsak nehéz, hanem célszerűtlen is. Szemben az „érvelő” (*persuasion*) dokumentumokkal, amelyek célja a gyors meggyőzés, valamint a látványos, szép érvelés, az ún. „megőrző” (*preservation*) dokumentumok a jövőbeli jogvitákat, kockázatokat akarják megelőzni és kezelni a lehető legtöbb esetre, tényhelyzetre történő utalással, a lehető legrészletesebb szabályozással.

A különböző célközönségeknek szóló és eltérő funkciókat betöltő szövegekkel érvel Bennion is, amikor az egyszerűsítés korlátairól ír. Nehezményezi, hogy a közérthetőség mellett kardoskodók nem különböztetik meg világosan a szövegek négy különböző típusát: (a) a szöveget, amely maga a jog, (b) a szöveget, amely a jog végrehajtására szolgál, (c) a szöveget, amely jogászoknak szól, és (d) a szöveget, amely nem jogászoknak szól.¹⁹ Ezt a gondolatot fűzzük tovább a 6. fejezetben, de előbb tekintsük át röviden a közérthető szövegezés nyelvi eszköztárát!

5. A közérthető szövegezés nyelvi eszközei

Az eddig elmondottakból is látszik, hogy a közérthető szövegezés bizonyos feltételek mellett szükséges és lehetséges, de sohasem kompromisszumok nélküli. Egy adott jogi szöveg stílusának és regiszterének meghatározásakor először azt kell megvizsgálni, hogy kik lehetnek a szöveg olvasói és milyen funkciót tölt be a szöveg. Ezek után már felmérhető, hogy jelent-e kockázatot az egyszerűbb nyelvi megfogalmazás, és hogy alkalmazhatók-e a stíluskönyvek által javasolt nyelvi eszközök a jogi tartalom és a szöveg rendeltetésének veszélyeztetése nélkül. Ezt követően, szintén az adott szövegműfaj funkciójától és célközönségétől függően szelektálhat a szövegező a közérthetőséget elősegítő eszközök széles tárházából. Mivel a lexikai-terminológiai változtatások komoly kockázattal járhatnak, a jogi nyelv közérthetősége a legbiztonságosabban szintaktikai, esetleg makrostrukturális (a szöveg szerkezetét érintő) változtatásokkal javítható.

A szintaktikai változtatások között említhetjük példaképpen a rövidebb, kevesebb lexikai egységet (egy iskola²⁰ szerint maximum 20 szót) és tag-

---

18 CRUMP i. m.

19 BENNION i. m.

20 pl. GARNER i. m.

mondatot tartalmazó mondatokat, a szórend megváltoztatását, a mondatba beágyazott kereszthivatkozások vagy az ellipsisz kerülését, az alany és az állítmány egymás mellé helyezését, vagy éppen az igék előnyben részesítését a főnevekkel szemben. A makrostruktúrát érintő változtatásokkal már óvatosabban kell bánni, mivel a jogi szövegműfajok többségének kötött a szerkezete, amelytől csak meghatározott kommunikációs helyzetekben térhet el a szövegalkotó. A már említett javaslatok mellett pozitívan befolyásolhatja az érthetőséget, ha egy mondatban csak egy tézist fogalmazunk meg, ha többszörösen összetett, barokkos körmondatok helyett csak néhány tagmondatból álló mondatot használunk, ha bátran alkalmazunk szövegszervező elemeket (például a számozott vagy pontokba szedett felsorolást), és ha helyesen alkalmazzuk a központosítás szabályait. A lexikai változtatások a jogi szövegekben csak korlátozott mértékben javasoltak, a következetesen használt terminológia azonban fontos szabály: ellentétben a szépirodalommal, ahol a szinonimák használata kívánatos és ajánlott stíluseszköz, a szakszövegekben (a jogi szövegekben pedig különösen) a következetlenül használt terminológia rendkívül negatívan befolyásolja az érthetőséget.

Zandberg-Malec,²¹ aki egy nagy lengyel jogi cég anyagainak közérthetőbbé tételéért felelős nyelvi lektorként dolgozik, munkája során azt tapasztalta, hogy a leggyakrabban felmerülő problémák a lexikai és mondatszerkezeti változtatásokon kívül a szövegstruktúrával, az információs tartalom (nem) megfelelő sorrendjével és az egyes mondatok közötti logikai kapcsolatokkal hozhatók összefüggésbe.

Általános törvényszerűség, hogy minél bonyolultabb és összetettebb egy jogi szöveg tartalma, annál nagyobb kockázattal jár az egyszerűsítése. A hagyományos nyelvi mintákon szocializálódott jogászok számára ez a feladat komoly kihívást jelent, mert le kell vetkőzniük azt az úgynevezett jogászi mentalitást, amelyet hosszú, tanulással és munkával töltött évek alatt sajátítottak el.

6. Miben segíthet a szövegtípusok felőli megközelítés?

Sok szó esett már a befogadók és a szövegfunkció jelentőségéről a közérthetőség tekintetében, és az is felmerült az előző pontok tárgyalása kapcsán, hogy bár vannak a jogi nyelvnek jól azonosítható általános jellegzetességei, az egyes jogi műfajok között igen nagy az eltérés az érthetőségük/feldolgozhatóságuk

---

21 ZANDBERG-MALEC, Justyna: „Prosty język W Komunikacji Prawniczej – Okiem Redaktora językowego”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza*, 2021, 28 (1), 191–204.

tekintetében,²² mivel az érthetőséget nagymértékben befolyásolják az adott műfajban vagy szövegtípusban alkalmazott bevett frazeológiai, grammatikai és stilisztikai minták. Az egyes jogi műfajokat lehetetlen volna külön-külön vizsgálni, de a jogi szövegtípusok összehasonlító vizsgálata sokat segíthet az azonos kategóriába tartozó jogi szövegek jellegzetességeinek kimutatásában. A szövegek csoportosításakor feltételezzük, hogy az azonos kategóriába tartozó szövegek hasonló nyelvi jegyekkel rendelkeznek, így a különféle szempontok alapján elkülönített szövegcsoporthoz vizsgálatával feltérképezhetjük azok retorikai és pragmatikai sajátosságait. A jogi szövegeket többféle szempont szerint csoportosíthatjuk, és mivel a közérthetőség tekintetében a szöveg funkciója és olvasóközönsége meghatározó szempontok, a funkcionális szövegtípusok megfelelő kiindulópontot jelentenek ahhoz, hogy általános következtetéseket vonjunk le az egyes szövegcsoporthoz (esetünkben nyelvi) jellegzetességeivel kapcsolatban. A szöveg funkciója a legtöbb esetben már a célközönségét és a szövegre jellemző prototipikus nyelvi mintákat is sejteti, és minden esetben segít eldönteni, hogy milyen mértékben adaptálható a szöveg a laikus célközönség nyelvi igényeihez vagy elvárásaihoz.

A jogelmélet hagyományosan két, funkcionálisan elkülöníthető csoportra osztja a jogi szövegeket: szabályozó (preskriptív) és informatív (deskriptív) szövegeket különböztet meg.²³ A funkcionális tipológiák többsége egységes abban, hogy a jogszabályokat (tehát a normaszövegeket) egy csoportba sorolja, de a fent említett második kategóriát (informatív szövegek) sokan további alcsoportokra bontja, amelyek kisebb-nagyobb eltérésekkel ugyan, de alapvetően a következő három prototipikus kategóriát eredményezik:

1. a tételes jog nyelve (a jogszabályok nyelve),
2. a jogalkalmazás nyelve (például a bírósági határozatok nyelve),
3. a jogtudomány nyelve (például a szakkönyvek, szakkikkek nyelve).

Ezen a megkülönböztetésen alapul többek között Šarčević²⁴ tipológiája is, aki a fenti szövegcsoporthoz a következő (általuk teljesítendő) retorikai célokat (funkciókat) rendeli:

---

22 A magyar jogi nyelv feltérképezését célzó kutatás eredményei például jelentős eltéréseket mutattak ki a jogalkotási, jogalkalmazási és jogelméleti szövegek mondat szerkezetében (eszerint a leghosszabb és legösszetettebb mondatok a bírósági ítéletek indoklásaiban és a jogelmélet teoretikus műfajaiban voltak azonosíthatók).

23 KELSEN, Hans: *General Theory of Norms*. Oxford, Clarendon, 1991.

24 Šarčević i. m.

1. a tételes jog nyelve – preskriptív szövegek,
2. a jogalkalmazói jog nyelve – jellemzően deskriptív szövegek, amelyek részben preskriptív elemeket is tartalmaznak,
3. a jogtudomány nyelve – deskriptív szövegek.

Az első csoport előíró funkciójú műfajai közé sorolható a normaszövegek széles spektruma: törvénykönyvek, jogszabályok, és mindazok az instrumentumok, amelyekben a normatív jelleg dominál. A második csoportba a vegyes funkciójú (elsősorban deskriptív, de helyenként és nem minden esetben preskriptív elemeket is tartalmazó, vegyes funkciójú) szövegek állnak, ilyenek a jogi eljárásokban alkalmazott jogi műfajok, mint például a bírósági határozat, a bírósághoz intézett beadvány vagy a keresetlevél. A harmadik csoport azokat a tisztán leíró jellegű, úgynevezett metajogi műfajokat foglalja magában, amelyek közvetlenül ugyan nem vesznek részt a jog működésében, de a jogról, illetve annak működéséről szólnak; ilyenek például a jogi szakkönyvek, a jogról írt értekezések és egyéb teoretikus művek.

Érdemes megjegyezni, hogy ezek a kategóriák rugalmasak, egyrészt azért, mert az egyes jogi műfajok funkciója jogrendszerenként eltérő lehet (egy jogesetleírás például jogalkalmazási [működési] szövegnek tekinthető az angolszász precedens-jogban, míg a kontinentális jogban pusztán leíró jellegű műfajnak számít), másrészt pedig azért, mert a jogi műfajok egyes jogrendszereken belül is folyamatos átalakuláson mennek át. Ezt az átalakulást Zódi²⁵ többek között a következő példával szemlélteti: a jogalkotási folyamatok többnyire külső (a jog rendszerén kívüli) szövegek megjelenésével kezdődnek, majd átlépik a jogrendszer határát például *szabályozási koncepció* vagy *magánkezdemenyvezésű jogszabálytervezet* formájában. E szövegek benyújtásával a szöveg formálisan a jogrendszeren belülré kerül – ami szövegnyelvészeti szempontból döntő pillanat, mert a szövegátalakítások során ettől kezdve tekintettel kell lenni a normaszövegben foglalt explicit szóhasználatra. A benyújtott *jogszabálytervezet* azonban csak akkor válik jogforrássá, amikor kihirdetik, mindaddig jogalkalmazási (működési) szövegnek tekinthető, együtt azokkal a szövegekkel, amelyek a vele kapcsolatos eljárás során keletkeznek. Amikor viszont a jogszabályszöveg-tervezet jogforrássá válik, ezek a járulékos szövegek deskriptív (leíró-magyarázó jellegű) szövegekké alakulnak. Ennek a metamorfózisnak a közérthetőség szempontjából is óriási jelentősége van, mivel a jogforrások explicit szóhasználatát és nyelvi fordulatait a többi szövegtípus

---

25 ZÓDI Zsolt: *Jogi szövegtípusok: Magyar Jogi Nyelv*, 2017/2, 20–30, 26.

is kénytelen átvenni, és ezzel vissza is kanyarodtunk az alapproblémához: az eredeti megfogalmazás, a terminológia és a frazeológia megmásítása zavart kelt az erőben, mivel veszélyeztetheti a jog koherens működését.

Az itt ismertetett funkcionális felosztást alapul véve a következőkben áttekintjük, mely jogi szövegtípusok esetében szükséges és fontos a lehetséges nyelvi eszközök segítségével és a korlátok tudomásulvételével jobb közérthetőségre törekedni.

7. A jogi szaknyelv egyszerűsítésének kérdése az egyes jogi szövegtípusok és műfajok tükrében

Az egyszerűsítés szükségessége vagy indokoltsága a különböző funkciójú jogi szövegek és szövegtípusok vonatkozásában mind pragmatikai, mind nyelvi szempontból eltérő. Mivel a jog nyelve nyilvánvalóan nehezen érthető a laikusok számára, magától értetődik, hogy a közérthető szövegezés szükséges és fontos azon szövegtípusok esetében, amelyek címzettjei laikusok. Az előbbi pontban ismertetett három szövegcsoporthoz közül (előíró – vegyes – leíró funkciójú szövegek) csak a leíró szövegek szólnak kizárólag szakmabelieknek. Ebben a kategóriában nem annyira kulcsfontosságú a közérthetőség, mivel ezeket a teoretikus metaszövegeket leginkább joghallgatók és jogászok olvassák, akik jogi tanulmányaik és praxisuk során hozzászórtak a jog hagyományosan bonyolult nyelvezetéhez, így számukra nem jelent akkora erőfeszítést a bonyolult megszövegezés feldolgozása. Másrészt a jogelmélet mint tudományterület maga is megkövetel egy sajátos tudományos regisztert, amelynek egyszerűsített parafrázisa valójában meghökkenítő lenne.

De mi a helyzet a normatív és a vegyes szövegtípusokkal? E két kategória címzettjei jellemzően jogászok és laikusok egyaránt, ami eleve bonyolulttá teszi a helyzetet, tekintve, hogy a két célcsoportnak eltérőek a céljai és az elvárásai a szövegeket illetően. A megfelelően alkalmazott grammatikai és stilisztikai változtatásokkal valószínűleg mindkét célcsoport jól jár, de az önkényes és eseti lexikai változtatások hatékonysága és sikeressége kétséges és kockázatos.

Ha külön vizsgáljuk ezt a két szövegtípust, akkor megállapíthatjuk, hogy leginkább a normatív szövegek (azon belül is a jogszabályok) esetében van magára utalva a laikus olvasó, mivel ritkán fordul elő, hogy hivatalosan ügyvéd segítségét kéri valaki pusztán azért, hogy értelmezni tudjon egy jogszabályt, ez inkább konkrét jogi eljárás esetén fordul elő. Pedig a laikusok számtalan esetben próbálkoznak a jogszabályok értelmezésével – jól szemlélteti ezt a

jogi fórumokon olvasható rengeteg bejegyzés –, de a kereszthivatkozások átláthatatlansága miatt végül sokan feladják. Az előíró jellegű szövegekben emiatt valóban indokolt a közérthetőségre való törekvés. Bonyolítja a helyzetet, hogy – amint azt az előző pontban már említettük – a jogi műfajok ritkán statikusak, folyamatos interakcióban állnak egymással és átalakulnak. A jogszabály a jog tudományterületének prototipikus és domináns műfaja, és mint ilyen, gyakorlatilag az összes vegyes és leíró funkciójú műfaj elsődleges hivatkozási forrásaként szolgál, a folyamatos kereszthivatkozások eredményeképpen pedig a jogforrások terminológiája és nyelvi mintái szervesen beépülnek a másik két szövegtípus műfajainak szövegébe is.

Tekintve, hogy a normaszövegek egyaránt szólnak jogászoknak és laikusoknak, ami egyben azt is jelenti, hogy a funkciójuk is kettős, talán megoldást jelentene a jogszabályok két nyelvi változatban történő megszövegezése vagy a hagyományos szövegezésű jogszabályok magyarázatokkal történő kiegészítése a laikus közönség számára.

A második szövegtípusba tartozó (a jogalkalmazásban használt) műfajok tekintetében a normaszövegektől eltérően már gyakrabban és jellemzőbben fordul elő, hogy a laikus felet vagy feleket a képviselőjükkel megbízott ügyvéd segíti, aki feltehetően elmagyarázza az adott esetben általa szövegezett jogi dokumentumok tartalmát ügyfeleinek. Felmerül tehát a kérdés, hogy elvárják-e az ügyfelek jogi képviselőiktől vagy a bíróságtól, hogy a jogi eljárások műfajait közérthető formában hozzák nyilvánosságra a számukra. Egy érdekes példa erejéig kitérőt teszünk most az írott jogi műfajok világából, mert a tárgyalótermi verbális kommunikációban is felmerülhet az a paradox helyzet, hogy az ügyfél elbizonytalanodik, vagy éppen kétségbe vonja ügyvédje szakmai tudását, ha az nem a megszokott nyelvi paneleket alkalmazza beszéde során. Ennek az az oka, hogy bizonyos kommunikációs helyzetek résztvevői eleve feltételezik, hogy egy adott beszédhelyzetben adott beszédpanelek fognak elhangzani. Phillips²⁶ például beszámol egy esetről, amikor a gyanúsítottat a rendőrök kísérleti jelleggel egyszerű és közérthető módon szerették volna tájékoztatni a jogairól, és a Miranda-figyelmeztetést („Jogában áll hallgatni...” stb.) nem a megszokott kötött formában, hanem átfogalmazva közölték vele, aminek az lett az eredménye, hogy a gyanúsított összezavarodott, nem értette meg és nem tudta visszamondani, hogy mit is szerettek volna a tudomására hozni.

Mindezek ellenére az ügyfélnek jogában áll, hogy megértse az őt a jogi eljárásokban közvetlenül érintő jogi dokumentumok (szerződések, végrendeletek,

---

26 PHILLIPS i. m. 43.

bíróági határozatok, végzések) tartalmát, ezért a közérthető nyelvhasználat ezekben az eljárási szövegekben is indokolt.

A fentieket összefoglalva, valamint Vinnai és Minya²⁷ észrevételeit a saját megállapításainkkal kiegészítve az egyes jogi szövegtípusok közérthetőségének javítása tekintetében Magyarországon (is) zajló folyamatokat a következőképpen foglalhatjuk össze:

- A jogalkotás előíró típusú szövegeiben a jogalkotó egyre inkább törekszik a közérthető fogalmazásra, ennek azonban több akadálya is van. Egyrészt, ha a szövegek nyelvileg meg is felelnének a közérthető szövegezés kritériumainak, pragmatikai okok (elsősorban a jog rendszerszintű ismeretének hiánya) miatt a jogszabályok még nem feltétlenül válnának érthetővé a laikusok számára. Másrészt, a normatív jogi szövegben a szavak alakjának, mondatbeli helyének, egymáshoz való viszonyának megváltoztatása a normatív tartalom megváltozását vonhatja magával, és ez a tény a közérthetőségi mozgalmak törekvéseivel szembeállítva nehezen feloldható ellentmondásnak tűnik.
- A jogalkalmazás működési szövegeiben és az eljárási helyzetekben is egyre több az egyszerűsítést célzó törekvés. Hangsúlyozandó, hogy ez pusztán törekvés, mivel nem valósulhat meg mindig a közérthetőség követelménye, hiszen egyfelől ez nem abszolút érvényű kötelezettség, másrészt a jogalkalmazás is jórészt a jogforrások (normatív szövegek) nehezen alakítható nyelvezetére támaszkodik.
- A jogtudomány magyarázó szövegeiben az egyszerűsítésre való törekvés egyelőre nem jellemző, és ebben a szövegtípusban ennek az elvárásnak nincs is létjogosultsága, mivel e szövegeket jogászok írják és jogászok olvassák, számukra a jogi nyelv hagyományos bonyolultsága és a jogi szöveg értelmezése nem jelent kihívást, inkább megszokottnak mondható. Sőt feltételezhetjük, hogy nagyobb kihívást vagy akár megrázkódtatást jelentene számukra, ha a metajogi szövegek bonyolult gondolatait laikusok által is érthető, egyszerűsített formában látnák viszont.²⁸

A magyar jogi szövegtípusok közérthetősége tekintetében sok fontos felismerést hozott a korábban már említett szövegtípusalapú OTKA-kutatás, amely a magyar jogi szövegeket szintén szövegtípusonként elkülönítve vizsgálta.²⁹ A kutatás eredményei alapján a magyarázó típusú jogi tankönyvek és az eljá-

---

27 VINNAI, MINYA i. m.

28 BALOGH (2020) i. m. 46.

29 SZABÓ–VINNAI i. m.

rási szövegeket reprezentáló ítéletek és miniszteri indokolások bizonyultak a legnehezebben érthetőnek, míg a jogszabályok és a törvénykönyvek szövegei valahol az érthetőségi skála közepén helyezkedtek el.

Azokban a helyzetekben, amelyekben indokolt a közérthető fogalmazás, a megoldás kulcsa a legtöbb esetben az arany középút lehet: olyan szöveg, amelyet a laikusok megértenek, de nem megy a szakszerűség rovására. Az 5. pontban ismertetett grammatikai eszközök biztosan segítenek az érthetőség javításában, de el kell fogadnunk, hogy a jogi szövegek jelentéstartalma és értelmezése csak részben függ a grammatikától. Tovább árnyalja a képet, hogy az érthetőség viszonylagos és nem minden esetben objektív fogalom: ami érthető az egyik laikus személy számára, az nem biztos, hogy a másik számára is az. Végül, ha a közérthető fogalmazás nem is lehet cél minden jogi műfaj esetében, az állam és az állampolgárok, valamint az egyes szolgáltatók (például a bankok és a biztosítók) és ügyfeleik közötti kommunikációban a közérthetőségre való törekvés biztosan és mindenképpen indokolt, és nemcsak az olvasóközönség számára, hanem a szóban forgó dokumentumokat kibocsátó szervek számára is, hiszen a hatékony kommunikációval sok fölösleges munkát és pénzt lehet megtakarítani.

8. A közérthető szövegezés és a jogi szakfordítás kapcsolata

A jogi szakfordítás kérdésköre felől közelítve a közérthetőség kérdését két szempontot érdemes kiemelni. Az egyik a gépi fordítás, illetve az annak előkészítéséhez kapcsolódó előszerkesztés kérdésköre, a másik az egyes nyelvek és azokon belül az egyes jogi műfajok közötti stilisztikai eltérések (amelyek – a közérthetőség témája kapcsán számunkra relevánsan – attól is függenek, hogy az egyes jogi kultúrákban milyen mértékben teljesülnek a közérthetőségi törekvések).

Ami az angol–magyar nyelvpár esetében az egyes nyelvek közötti stilisztikai eltéréseket illeti, az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban szövegezett jogi dokumentumok egy részére jellemző, hogy hangsúlyosabban és kézzelfoghatóbban realizálódnak bennük a közérthetőségi törekvések, hiszen ezekben az országokban nagyobb múltra tekint vissza a közérthetőségi mozgalom, mint Magyarországon.

A jogi szakfordító számára az ebből eredő dilemma abban mutatkozik meg, hogy el kell döntenie, miként és milyen mértékben alkalmazza az angol szövegekben már bejáratott egyszerűsített nyelvi paneleket és új szövegezési szabályokat amikor az anyanyelvére fordít. Nyelvi kreativitását latba vetve

teljes mértékben megpróbálja átültetni azokat akkor is, ha a magyar szövegezési szokásoktól idegenek, vagy inkább alkalmazkodjon a célnyelvi közeg bevett szövegezési szokásaihoz? Ha pedig egy bonyolultan megszóvegezett forrásnyelvi dokumentumot kell lefordítani, akkor a másik oldalról közelítve azt kell eldönteni, hogy meddig mehet el a fordító a kézenfekvő és logikus egyszerűsítésben, milyen mértékben kell ragaszkodnia az eredeti nyelvi mintákhoz és stílushoz. Megteheti-e egyáltalán, hogy beleavatkozik a szöveg stílusába? Amikor ezekre a kérdésekre keressük a választ, ismét kapóra jön a jogi szövegek típus szerinti elkülönítése, hiszen a fordító szabadsága e döntések tekintetében attól függően is változhat, hogy kötött struktúrájú normatív szöveggel vagy lágy struktúrájú leíró szöveggel van-e dolga.

Jelenleg a jogi szövegek egyszerűsítése elsősorban az intralingvális (nyelven belüli) fordításban indokolt, az interlingvális (nyelvek közötti) fordításban kevésbé, mert a fordító elsődleges feladata nem a nyelvművelés, hanem a forrásnyelvi műfajok célnyelvbe való átvitele. A jogi fordító még akkor sem avatkozhat bele érdemben a forrásszöveg stílusába, ha személyes véleménye szerint az adott szöveg egyszerűsítése indokolt, és az ehhez szükséges nyelvi eszközök is a rendelkezésére állnak. Hacsak nem kap a megbízótól kifejezett utasítást a fordított szöveg egyszerűsítésére, nem áll módjában nyelvstratégiai döntéseket hozni. Adódhatnak ugyan olyan esetek, amikor erre kényszerül (ez leginkább a hibásan megszóvegezett vagy megszerkesztett szövegeknél fordul elő), de alapesetben azt várják el tőle, hogy a célnyelvi szöveget a forrásnyelvi szöveg stílusát és regiszterét hűen követve fogalmazza meg. Ha a forrásszöveg nehezen értelmezhető és bonyolultan van megszóvegezve, akkor ugyanezt a stílust kell a célnyelvbe is átvinnie, természetesen a célnyelvi műfaji sajátosságok figyelembevételével. A jogi fordítónak ugyanakkor tisztában kell lennie azokkal a nyelvi és stilisztikai árnyalatokkal, amelyek kissé javíthatják a forrásnyelvi szöveg eredetileg nehézkes stílusát anélkül, hogy sértenék vagy torzítanák a jogi tartalmat.

Az egyes jogi műfajok a forrásnyelvben is eltérő mértékben viselik magukon az egyszerűsítés jegyeit – hogy milyen mértékben, az függ a kommunikációs helyzettől és ezen belül a szöveget befogadó közönségtől. És bár a jogi fordításban a tartalmi pontosság a legtöbb fordítási szituációban előnyt élvez a stilisztikai döntésekkel szemben, a fordítónak fel kell ismernie az eleve a közérthetőség jegyében megszóvegezett dokumentumokat, és ismernie kell azokat a nyelvi eszközöket, amelyekkel az eredeti dokumentum közérthető stílusát a célnyelvi szövegben is megőrizheti.

A szakszövegek közérthető megfogalmazásának feltételei és az ehhez szükséges nyelvi ismeretek és készségek tehát nem csupán a kodifikátorok és a jogalkalmazásban használt szövegek szövegezői számára fontosak, hanem a jogi szakfordítók számára is, ezért elsajátításukra a szakfordítóképzésben is célszerű hangsúlyt helyezni. A nyelven belüli (intralingvális) fordítás, más szóval a parafrázis gyakorlása nem csak a jogi szakfordítók számára lehet hasznos, hanem mindenkinek – jogászoknak, laikusoknak egyaránt –, aki jogi szövegekkel találkozik. Sokat hallunk arról, hogy a technika fejlődése és az ezzel járó életmódbeli változások következtében világszerte látványosan romlanak a fiatalabb generációk szövegértési készségei, és hogy a tanulási folyamatokban egyre inkább a vizuális és egyéb érzékelési ingerek dominálnak a szövegolvasás rovására. A jogászok és a jogot hallgató fiatalok ugyanakkor egyelőre nem engedhetik meg maguknak, hogy szövegértési készségeiket ne fejlesszék, mivel a jog közvetítőeszköze a nyelv, és a jog működése a kontinentális jogrendekben az írott, kodifikált jogszabályokon alapul.

A másik szempont a gépi fordítás kérdésköre. Az elmúlt évtizedekben felerősödő közérthetőségi törekvések a gépi fordítás robbanásszerű fejlődésével még inkább előtérbe kerülhetnek, mivel a jogi szövegek tömeges mennyiségű gépi fordítása szükségessé teheti a szövegek előszerkesztését, ami lényegében a szövegek közérthető fogalmazás szabályai szerinti előkészítést jelenti. A folyamat hatékonysága és kézzelfogható haszna ugyan egyelőre kétséges, mert a jogi nyelv sajátosságaiból adódó közérthetőségi törekvések útjában álló akadályok a humán előszerkesztés során is fennállnak, és akár meg is sokszorozhatják a lehetséges hibaforrásokat, miközben a cél a gépi fordítás hibalehetőségeinek csökkentése vagy kiküszöbölése a forrásszöveg eredeti tartalmának lehető legpontosabb reprodukciója mellett. Ennek ellenére vagy éppen ezért a gépi fordítás és a jogi szövegek egyszerűsítésének kapcsolata érdekes kutatási terület lehet a jövőben.

9. Összegzés

Az eddig elmondottak összefoglalásaként elmondható, hogy miközben egyes kommunikációs helyzetekben a közérthetőség jogos igényként merül fel a laikusok részéről, annak egyrészt komoly szakmai korlátai is vannak, másrészt a jog sajátos működése miatt a jogi szövegek egy része megrögzötten ellenáll az egyszerűsítési törekvéseknek. Azt is tapasztaljuk, hogy a jogi szövegezési hagyományok bástyái, ha lassan is, de biztosan omladoznak: a jogászok között is egyre többen ismerik fel a hatékony, felhasználóbarát jogi kommunikáció

előnyeit és tesznek erőfeszítéseket annak érdekében. Az ortodox vélekedés, amely szerint az egyszerű jogi nyelv azonos a szöveg felelőtlen lebutításával³⁰ napjainkban már jóval árnyaltabban fogalmazódik meg.

Azt is leszögezhetjük, hogy bár a szaknyelvektől nem várható el, hogy teljes mértékben megfeleljenek a köznyelvi diskurzus grammatikai szabályainak, legalább a laikusoknak (is) szóló jogi szövegek esetében indokolt a szövegezési normák újragondolása.³¹ Vannak azonban szép számmal olyan jogi szövegek is, amelyek egyszerűsítése nem indokolt, ilyenek például a nem laikusoknak, hanem a szakma rétegnyelvében szocializálódott szakembereknek szóló magyarázó metajogi szövegek. A laikusoknak is szóló jogforrások és jogalkalmazási szövegek egyszerűbb és közérthetőbb szövegezésével kapcsolatban szerencsére egyre több az érintett intézmények által kiadott útmutató, miközben nyelvészekből és jogászokból álló szakértő- és kutatócsoportok vizsgálják a lehetőségeket, és képzések indulnak a szóban forgó dokumentumok szövegezői számára.

Empirikus kísérletekkel igazolható, hogy az érthetőség már kisebb nyelvi korrekciókkal is javítható, azonban a jogi szövegek közérthetőségének javítása érdekében bevethető nyelvi eszközök tekintetében a lexikai-terminológiai módosításokkal szemben a szöveg- és a mondat szerkezetet érintő módosítások tűnnek biztonságosabbnak. A jogi szövegműfajok megszövegezőinek azonban – függetlenül a jogi szövegek típusától – minden esetben rendkívül körültekintően kell eljárniuk, mivel még a kevésbé kockázatosnak tűnő beavatkozások is módosíthatják a szöveg üzenetét vagy tartalmát, ami a jogi tartalmak esetében súlyos következményekkel járhat.

Végül arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy mivel a közérthetőséget pragmatikai tényezők is befolyásolják, még a legnagyobb körültekintéssel alkalmazott nyelvi változtatások sem garantálhatják a jogi szövegek érthetőségét a laikus célközönség számára.

---

30 ADLER i. m. 74.

31 BALOGH (2018) i. m.